

НОРН ТЕМНИШБОРСКИ ВЕСНИК

ГОДИНА 5 БРОЈ 13 (2/2013)

ДЕЦЕМБАР 2013.

ЧАСОПИС СРБА У РУМУНИЈИ

РАСТАКАЊЕ
СРБИЈЕ
И СРБА

Трг уједињења бр. 4, Темишвар

ОТВОРЕНИ КРАЈ БАЛКАНИЗАЦИЈЕ

Дијалектика је централна сила у нашем универзуму. Свети Игнасио де Лојола је зато говорио да када из света долазе супротстављања, то значи да је душа заиста почела служити Господину. Прошло је стотину година од великих уједињења након Првог светског рата, када су се распала царства, а створиле државе, попут данашње Србије, уз припајање Војводине и претходно ослобађање Косова и Метохије. Али силе противречности не допуштају јединство. Косово се данас налази у функционалном окруживању своје државности након једностраног проглашења независности од Србије, а на северу Србије, у Војводини, током недавног обележавања стогодишњице присаједињавања, неизоставно се повела дебата о њеном положају и будућности у оквиру Србије.

Министар иностраних послова Републике Србије Ивица Дачић се, током учествовања на конференцији „Безбедносни изазови на Балкану“ прошле године, 9. октобра, у Темишвару, отворено реторичким питањем обратио публици – „Ви знате да је Србија имала две покрајине, Косово и Метохију и Војводину, са истим правима, па што не прогласише независност Војводине? Можда је то следеће?“. Дачић је констатовао и следеће: „Не знам да ли сте свесни да данас албански народ има две државе, Албанију и Косово... шта је следећи корак, па то је стварање једне државе.“

Трајна неизвесност и непредвидивост више у свету изгледа да не представљају облик кризе, већ константу. То је „нова нормалност“. Неки би оценили да живимо у хиперреалности, други да се припремамо

за ново средњовековље.

Данашња Европа, а сутрашња Африка, могла би да буде стварност, јер према писању Жака Аталија, дугогодишњег саветника француског председника Франсоа Митерана, „док Африка буде узалуд покушавала да се изгради, остатак света ће почети већ да се разграђује... Сутрашња Африка неће подсећати на данашњи Запад; већ ће управо сутрашњи Запад подсећати на данашњу Африку“. На европском континенту је тренутно 250 региона са својим културним и историјским специфичностима који могу да изазову тектонске политичке поремећаје на тлу Европе. У средњем веку људи су управо тако живели. Подељени и раздељени по регионалним разликама.

Можда би изгледало нестварно размишљати о повратку у средњовековни свет, али развијање једног модерног пандана који отелотворује централну карактеристику Средњег века – систем преклапајућих и вишеструких лојалности, не би изгледало нестварно, тврди једна врло утицајна група мислилаца познатија као „Енглеска школа“. Наиме, слика средњовековне западне Европе представљала је један сегментирани и неповезани свет, како примећује и филозоф Миша Ђурковић, где су људи били истовремено лојални грофовима, кнежевима, краљевима и папи. Мрежа лојалности се тада ширила свакојако, док данас, у модерним државама, очекује се да лојалност буде исказана искључиво централној влади. Европа ће, пак, све више постајати налик средњовековној Европи, према Дејвиду Хелду, тиме што ће опадати моћ државног суверенитета, а јачати инстанца региона распршивањем лојалности ка различитим ауторитетима. Ове идеје су већ покренуте на многим местима у Европи, а балканизација је термин који најсликовитије описује такво стање уситњавања постојећих држава.

У неколико наврата министар Дачић је током конференције у Темишвару нагласио и колико Срби последњих деценија губе свој демографски потенцијал и како се растаче српски културни простор. Срби у Румунији су можда еклатантан пример тога, у проживљавању губљења свог идентитета, али не због других, него због непријатне чињенице да су сами себи највећи непријатељи.

Никола Лакић
главни и одговорни уредник

ВОЈВОЂАНСКИ СЕПАРАТИЗАМ

11

СРБИ У ТЕМИШВАРСКОМ БАНАТУ НА КРАЈУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

28

БАНАТ, ПРОСТОР ИНТЕРЕТНИЧКЕ ХАРМОНИЈЕ – МИТ ИЛИ ИСТИНА?

36

Издавач часописа је Савез Срба у Румунији, уз помоћ Департмана за међуетничке односе при Влади Републике Румуније. Први број "Темишварског весника" штампан је новембра 1934. године у Темишвару, оснивач листа и први главни и одговорни уредник био је Милутин Манојловић и излазио је све до 7. јула 1947. Новембра 2008. појавио се први број недељника "Нови темишварски весник" чији је издавач био Српско-румунски центар за развој, а главни и одговорни уредник др Рајко Корња.

„ВЕЛИКА АЛБАНИЈА“: ПРЕТЊА БАЛКАНСКОМ МИРУ И СТАБИЛНОСТИ

18

40

НЕКОЛИКО РАЗМИШЉАЊА (И) О ЈЕЗИКУ

Фокус

проф. др Љубиша Деспотовић
**ГЕОПОЛИТИЧКИ
ПОЛОЖАЈ ВОЈВОДИНЕ**

8

др Милован Суботић
**САВРЕМЕНИ
ЕКСТРЕМИЗАМ
У ВОЈВОДИНИ**

14

проф. др Мирољуб Јевтић
**ИСЛАМСКА СУШТИНА
АЛБАНСКОГ
СЕЦЕСИОНИЗМА**

21

Политика

Марко Ковачевић
**МАЛЕ ДРЖАВЕ
У ТУРБУЛЕНТНОМ
СВЕТУ РЕГИОНА: КУДА
СЕ КРЕЋЕ СРБИЈА**

24

Историја

др Милан Мицић
**СРПСКИ
ДОБРОВОЉАЧКИ
ПОКРЕТ У ДОБРУЦИ-
СТОТИНУ ГОДИНА ОД
ВЕЛИКОГ УЈЕДИЊЕЊА
РУМУНИЈЕ**

32

Главни и одговорни уредник: Никола Лакић, **Редакција:** Горан Гога Пантин, Горан Мракић и Предраг Деспотовић, **Лектор:** Биљана Герман, **Коректура:** Горан Мишковић, **Графички дизајн:** др Рајко Корња, **Графичка и техничка припрема:** Сенадин Крстић, **Секретар редакције:** Светлана Банду.

Адреса редакције: Timisoara, str. Mangalia nr. 29,
tel/fax: +40256 498 252, e-mail: novivesnik@gmail.com
Noul Mesager de Timisoara
ISSN - 1844-9123

Правну одговорност за садржај објављених текстова носе аутори. Ставови, мишљења и погледи аутора у објављеним текстовима не изражавају ставове уредништва часописа. Уредништво не сноси одговорност за ненамерне и штампарске грешке.

фокус

ВОЈВОЂАНСКО

ПИТАЊЕ

Српска Војводина је била српски аутономни регион у оквиру Хабсбуршке монархије. Проглашена је на Мајској скупштини 1848. године и постојала је до 1849. године, када је трансформисана у административну област названу Војводство Србија и Тамишки Банат, са седиштем у Темишвару, иако су Срби прижељкивали да буде у Новом Саду. Тада је настала идеја Војводине која данас добија различита тумачења.

ЗАШТО СЕ ОТВАРА ПИТАЊЕ ВОЈВОДИНЕ
У ОКВИРУ ГРАНИЦА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

пише:

др Љубиша ДЕСПОТОВИЋ

Институт за политичке студије

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ВОЈВОДИНЕ

Уокружењу других народа, а посебно аустроугарских државних стега, Срби су вековима у панонском басену покушавали да примерено својим тренутним снагама осмисле некакав облик политичке, верске и културне аутономије која би имала и јасну просторну димензију на којој се конзумира.

Историчар Д. Микавица сматра да је сам крај 17. века био тај преломни историјски период који је у околностима Великог бечког рата (1683-1699), а на иницијативу цара Леополда, први пут створио озбиљне прилике за остваривање верских права и политичких привилегија Срба на овом простору ограничавајући их на слободан избор војводе, слободу вероисповести и изузећа од „сваког јавног терета и данка” изузев оног који је сматран „за право краљева и господe.”

Сви каснији догађаји биће вођени идејом проширења права и привилегија Срба на територији на којима се упражњавају, са јасним захтевом о „одрживости српске идеје државе у Хабсбуршкој монархији” иза које стоји убедљива већина српске политичке, културне и верске елите.

Суштина свих тих напора и националних прегнућа темељила се на два битна постигнућа: прво, достићи највиши степен државно-правне аутономије у односу на Будимпешту и Беч, а у другом кораку и када то историјске околности дозволе, припојити се својој матичној српској држави, што се догодило на Новембарској скупштини 1918. године у

Новом Саду, када је изгласано присаједињење Војводине Србији.

Историчар Јелена Попов с правом истиче код нас често заборављену истину да се Војводина преко својих народних представника, историјски гледано, два пута изјаснила о приступању Србији. Први пут, на већ поменутој Новембарској скупштини 1918. године, а други пут, поново у Новом Саду, 30. и 31. јула 1945. године. Она, ипак, на непорецив начин у модерној историји Срба сведоче о њиховом јасном и трајном националном опредељењу да живе у државном саставу своје матице Србије.

У геополитичком контексту пројекта Средња Европа развијена су геополитичка кодирања територије АП Војводине као „јужне нације Немачке” или „стратешких врата Средње Европе”. Приликом оцртавања граница Средње Европе редовно се у њен састав уврштавају и Војводина, као део Србије и Трансилванија као део Румуније...

Значајно је поменути на овом месту запажање нашег историчара Душана Батаковића који указује на то да у периоду трајања комунистичке власти „парадоксално, у Војводини најбезусловнији сепаратистички нису били Мађари, већ српски покрајински руководиоци, жељни да себи обезбеде посед где би задржали апсолутну власт.”

На сву срећу њени заговорници никада нису имали дубље поли-

тичко утемељење у српском народу у Војводини, и једина озбиљна опасност која произилази из њиховог деловања крије се у повезивању са спољним геополитичким центрима моћи, који ће их лако инструментализовати за своје циљеве у контексту евентуалних већих геополитичких превирања и покушаја територијалних прекомпозиција овог простора.

Да такви геополитички сценарији постоје и да су последица дугорочних и стратешких планирања великих сила, (већ смо имали прилику да њихов малигнитет осетимо на својој кожи), јасно потврђују речи америчког генерала Веслија Кларка, главнокомандујућег НАТО-а у Европи деведесетих година прошлог века у време оружане агресије на СРЈ. Он је истакао да је Балкан „у средишту пажње НАТО, јер се налази у стратешком центру Европе”, те да је међународна заједница „тек започела посао који јој предстоји” помињући уз то „потенцијалне проблеме” статуса Црне Горе, Санџака и Војводине.”

Због ових важних чињеница према Миломиру Степићу: „Војводина је спона којом се читава Србија укључује у Централну Европу. Она јој омогућује партиципацију у економском и геополитичком изузетно важној Панонској низији.”

Та доминантна геополитичка особеност Војводине одређивала је до сада, а чиниће то и даље, њену „геополитичку судбину” као кључну карикатуру која просторно и културолошки

повезује флуидне границе Средње Европе и Балкана. Да се те границе лако могу прескакати у мирнодопским условима вођења спољно-политичких интереса показује пример тзв. европског регионалног повезивања под називом Пројекат ДКМТ (Дунав-Криш-Мориш-Тиса). Трансцендирање граница постојећих држава и регионално повезивање у овом случају нема за циљ само економско укрупњавање и бољу циркулацију робе, људи и капитала, већ је праћено снажним процесима фрагментације националних држава чинећи постојеће границе порозним, док једног дана не буду замењене новим, које треба да одсликају неке нове геополитичке творевине.

МАЂАРСКЕ ТЕРИТОРИЈАЛНЕ АСПИРАЦИЈЕ

Велики део мађарске политичке и културне елите никада се није помирио са одлукама Тријанонског уговора и његовим геополитичким последицама, трајно и релативно тајно подгревајући амбиције да се Мађарска, у територијалном смислу, једном врати барем на део „изгу-

бљених” територија након ратног пораза и државне дезинтеграције Аустроугарске 1918. године. Према Душану Пророковићу: „Од закључења Тријанонског уговора о миру Мађари стално воде акцију за његову ревизију. Томе циљу служе, са једнаком истрајношћу, поред званичне Мађарске, још и разне специјалне приватне институције, штампа и многи угледни појединци.” Тако да, нажалост, „питање Војводине постаје све више осетљиво због честих порука из Мађарске о неопходности ревизије Тријанонског споразума.”

Садашње геополитичке аспирације Мађара према Војводини имају превасходно територијални карактер, јер би он био извесна компензација за просторне губитке који су били последица капитулације и потписивања Тријанонског уговора. „У случају Војводине, мађарске тежње су сличне хрватским и тичу се формирања „геополитичке тампон зоне”, према Србији, у којој би Мађарска имала велики утицај. У Војводини се мађарски геополитички утицаји у потпуности поклапају са континенталистичком ви-

зијом остваривања зоне контроле над целокупним панонским простором, што је за Србију посебно неповољно. Као и према Румунији, и према Србији се граница у огромном делу шире и политичке јавности антиципира као „цивилизацијска”, па би се формирање независне државе Војводине и померање српске зоне контроле за око 200 км јужно у односу на постојећу линију разграничења вероватно схватило и као „цивилизацијска нужност”, сматра Пророковић.

Мађари траже тзв. мало решење, којим би, стицајем за њих повољних међународних околности, својој држави покушали припојити оне територије Војводине где су у већини и где је могуће извршити њихово компактно повезивање и директно територијално припајање Мађарској. Реч је, дакле, углавном о северним општинама у Бачкој и Банату, као што су Суботица, Сента, Кањижа, Ада, Мол, Чока, прецизније речено, „Мађари у Србији представљају око четири одсто, док у Војводини чине 14,3 одсто од укупног броја становника, а апсолутну већину

Близу 150.000 мађарских пасоша је у Републици Србији

чине у општинама Кањижа, Сента, Ада, Бачка Топола, Мали Иђош и Чока. Релативну већину Мађари чине у општини Бечеј (чак 48 одсто) и Суботици.”

ХРВАТСКЕ ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ПРЕТЕНЗИЈЕ

„Тежње за територијалним проширењем Хрватске старијег су датума. Невелик по броју, мали по пространству који заузима, хрватски народ је испољавао велике империјалне амбиције. О томе довољно говоре називи као што су: „алпински или планински Хрвати” (Словенци), „православни Хрвати” (Срби), „непријепорни Хрвати” или „цвијет хрватског народа” (Муслимани), затим „Турска Хрватска”, „Црвена Хрватска”, „Бижела Хрватска” и „Карантанска Хрватска”, који се односе на делове Босне, Црну Гору, Далмацију и Словенију. Ти називи пажљиво су неговани и током више стотина година усађивани су у свест хрватског човека с циљем да му развију уверење о величини Хрватске и бројној снази Хрвата”, уочава Василије Крестић. Хрватски мегаломански територијални захтеви посебно су током новије историје били агресивни према северној српској покрајини, а то су и данас са несмањеном жестином. Она је агресивна и активна већ дуже време, али успева да ту своју активност вешто камуфлира бригом за Хрвате у Војводини.

„Ове активности у Војводини се одвијају у неколико смерова: преко коришћења хрватског становништва у Војводини као средства остваривања политичког утицаја; институционализовања сарадње са сепаратистичким политичким странкама у Војводини; учешћа у приватизацијама и економској пенетрацији; јачању културног утицаја. Све ове активности се спроводе са једним циљем: јачањем сепаратистичких тенденција, што би у крајњој линији водило отцепљењу Војводине од Србије”, приметио је Пророковић.

Континуитет хрватских претензи-

ја према српским територијама, а посебно према онима у Војводини придружила се и актуелна хрватска председница Колинда Грабар Китаковић изјавом да ће тражити строго поштовање права хрватске мањине „у Србији, Војводини и другим суседним земљама”. Јасно издвајајући Војводину из уставног поретка Србије и третирајући је као Хрватској суседну земљу.

НЕМАЧКЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ АСПИРАЦИЈЕ

Немачке амбиције нису остале везане само за домен утицаја ЕУ већ и за зону њеног проширења ка тзв. европској периферији, као што је то уосталом већ било историјски виђено, а смер ка југоистоку нужно је водио преко Панонске низије као средишту Балкана. Иза наведеног принципа крије се тзв. културна и економска оријентација Немачке да деловањем преко концепта Средње Европе, као културолошке и економске трансмисије изврши својеврсну инфилтрацију и у оне просторе који јој географски делимично не припадају, али су стицајем историјских околности (деловање Аустроугарске царевине) били изложени дужем културном и политичком утицају. Такав простор, на који се зрачи средњоевропским утицајем, свакако је и територија северне српске покрајине. Појачано немачко интересовање за контролу над Дунавом због планираног „повезивања с Црним морем кроз средиште Европе каналом Рајна-Мајна-Дунав”, које се одвија углавном преко програма ЕУ, као и велики број активности усмерених на северној српској покрајини Војводини, која је до 1918. године била део Аустроугарске и која географски представља јужни део средњоевропског геополитичког простора, буде сумње у Србији о немачком реваншизму. Широка политичка, економска и пропагандна акција у циљу јачања сепаратизма у Војводини зато

се намеће као логично средство којим ће се послужити континентализам како би остварио доминацију у Подунављу.

Средњоевропски културолошки круг (концепт Mitteleuropa) је својеврсни културолошко-географски ентитет, али и *par excellence* геополитички пројекат. Стога, не треба да нас у овом геополитичком контексту чуде геополитичка кодирања територије АП Војводине као „јужне капије Немачке” или „стратешких врата Средње Европе”. Душан Пророковић сматра: „Приликом оцртавања граница Средње Европе редовно се у њен састав уврштавају и Војводина, као део Србије и Трансилванија као део Румуније...”

Јединствену визију Средње Европе, као геополитичке целине окупљене око Немачке, која би представљала четврту светску силу по својој јачини артикулисао је још немачки политичар Фридрих Науман (1860-1919).

Главне немачке геополитичке векторе наступања, у за њих повољнијим међународним околностима, врло прецизно и географски тачно назначио је колега М. Степић када пише: „Отуда се овладавањем Подунављем (посебно његовим панонским сектором) сматра „формулом” централноевропске или укупне континенталне моћи, те „одскочном даском” за даље империјалне продоре, и то; у влашко-пантијски басен, у кавкаски, прекаспијски и централно-азијски простор; на југоисток, балканском трансмисијом до полуга светске моћи – Босфора, Дарданела, Суеца, блискоисточних културних жаришта и резерви нафте.”

Сурову потврду о реалистичности изнетих процена даје и давно изречен став Семјуела Хантингтона који је идући за трагом својих атлантистичких претходника, сасвим јасно при повлачењу граница западне цивилизације такође отргао Војводину од остатка државне територије Србије и оставио је у саставу Запада.

пише:

др Горан ИВАНЧЕВИЋПокрајински секретаријат за регионални развој,
међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу

Парадигма тзв. војвођанског питања егзистира на „дневном реду“ унутрашње и спољне политике Србије захваљујући поларизованом, дистинктном односу супротстављених политичких група, оних који су „за“ и оних који су „против“ аутономије Војводине. Поборници аутономије настоје да наметну компетитиван однос према овом питању, изражавајући партикуларистичке идеје које имају на уму свој крајњи циљ – успостављање дихотомног односа између Србије и њене покрајине Војводине. Мада ретко и нерадо говоре експлицитно о томе да је управо аутономија њихов крајњи циљ, ово питање намеће се потенцирањем економских тема, људских права и слобода, као и децентрализације.

Неопходно је разјаснити два тописа која повезује аутономија искључиво у појмовном, али не и у њеном суштинском смислу. Наиме, неопходно је разлучити и одвојити аутономију, ону за коју се борио српски народ у Хабсбуршкој монархији (српско Војводство и Тамишки Банат) и аутономију Војводине у односу на Србију, за коју се залажу поједине политичке странке и њихови прваци из Војводине и изван ње. Такође, веома је важно све чињенице историјски класификовати, односно, тумачити их и разумети у контексту околности у којима су настале.

АУТОНОМИЈА ВОЈВОДИНЕ У ХАБСБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ – БОРБА СРПСКОГ НАРОДА

Непобитна је чињеница да све до краха Хабсбуршке монархије (1918. године) и конституисања југословенске државе, чији је саставни део постала и Војводина, идеја о војвођанској територијалној и политичкој аутономности припадала је искључиво српском националном покрету. Само су се Срби, почевши још од Велике сеобе под Арсенијем Чарнојевићем 1690, континуирано и крајњом упорношћу борили за своју верску, просветно-културну, политичку (персоналну), па и територијалну аутономију у оквирима аустријске Царевине. Светозар Милетић (1826–1901) свакако је један од најзаслужнијих Срба за успостављање идеје о аутономији српског народа у Хабсбуршкој монархији.

Константно наглашавање тзв. војвођанског питања, које потенцијално може бити тема дневног реда, представља латентан „политички вулкан“ који може еруптивно деловати у случају стицаја одређених спољних и унутрашњих политичких околности. Друштвена подељеност огледа на у појави регионално-етничких партија свакако не доприноси стабилности.

Војводина је коначно приступила Србији 25. XI 1918. године. До тада, то јест до стварања југословенске државе, борба за аутономију Војводине припадала је искључиво српском националном покрету,

који је био изразито антиаустријски и антиугарски оријентисан. У јесен 1918. године, одмах након распада Аустроугарске Велика народна скупштина Баната, Бачке и Барање, коју су у огромној већини чинили Срби, прогласила је 25. новембра 1918. одвајање Војводине од Угарске и њено прикључење Краљевини Србији. Од војвођанских области само је Срем посредно ушао у уједињење са Србијом: преко Државе Словенаца, Хрвата и Срба и њеног Народног већа, али и он на специфичан начин. Наиме, на Збору изасланика народних већа Срема, одржаном у Руми 24. новембра 1918, усвојена је Резолуција у којој се тражи јединствена и демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића.

РАЂАЊЕ АУТОНОМАШКЕ ИДЕЈЕ

Прве идеје о аутономији Војводине појавиле су се непосредно након образовања југословенске државе, уочи доношења Видовданског устава 1921. године, као политички пројекти појединих ондашњих политичара. Оно што посебно привлачи пажњу јесте то што су ове идеје пласирали политичари који нису били из Војводине.

Следећи детаљ важан за политичку историју Војводине јесте настаanak Самосталне демократске странке (СДС). Ова странка иницирана је као фракционашки покрет унутар Демократске странке, настао на просторима Војводине 1925. године. Утемељитељ покрета био је Душан Бошковић Дуда – касније првак

СДС из Панчева. Унутар ове групе политичара прве идеје у вези са аутономијом Војводине јављају се тек после 1927. године. Након успостављања сарадње и формирања коалиције између Хрватске сељачке странке (ХСС) и СДС (1928. године), њихови представници почињу отворено да износе и заговарају политичке идеје о аутономији Војводине. Загребачке пунктације, чији је аутор био Анте Трумбић, у новембру 1932. износе тврдњу да је Србија остварила хегемонију у областима у којима се заједничка држава ујединила 1918. године. Владко Мачек, вођа ХСС, мало мање радикално Светозар Прибићевић и подједнако екстремно Душан Бошковић Дуда, захтевају да федералне јединице будуће државе, поред Хрватске, Црне Горе, Србије и Словеније, постану и Босна и Херцеговина и Војводина.

Поред веома неутицајних чланова СДС у Срему, Бачкој и Банату, једна мања група радикала, која је

средила замисли Стојана Протића о државном преуређењу Краљевине СХС, захтевала је такође да Војводина постане посебна федерална јединица. Ову групу предводио је сомборски адвокат Јоца Лалошевић. Његова парола била је "Војводина Војвођанима". Лалошевићеви аргументи заснивали су се на економском опадању и наводној експлоатацији војвођанских крајева. Сомборски радикали који су следили Лалошевића издали су јула 1932. године Сомборску резолуцију у којој су, поред осталог, тражили успостављање аутономне Војводине. Лалошевић се, судећи по сачуваним изворима, сматрао националним Војвођанином. Од тада се у суштинском и у симболичком смислу исказују тежње и залагања за самосталност Војводине – ова тема је присутна тачка у програмима појединих странака све до данашњих дана.

Војводина као аутономна и засебна територијално-политичка зајед-

ница појавила се почетком 1943. године у документима Покрајинског комитета комунистичке партије. Комунистичка руководства Војводине и Хрватске, током Другог светског рата, борила су се међусобно за успостављање војне и политичке доминације над Сремом. Када је реч о будућем статусу Војводине, догађај који је уследио марта 1944. године, имао је пресудну улогу у будућем статусу Војводине. Наиме, одлуку о будућности Срема, Баната, Бачке и Барање обнародовао је Јосип Броз, након што је изјавио: „Војводина је требало да добије најширу аутономију у саставу једне од федералних јединица." Коначно, у септембру 1945, пре демократских избора и доношења Устава, усвојен је Закон о установљењу и устројству Аутономне Покрајине Војводине. Устав СФРЈ, проглашен 21. фебруара 1974, дефинисао је федералну заједницу шест равноправних република и две покрајине. Овим уставом, покрајине Војводина и Косово

и Метохија постале су „конститутивни елемент федерације у саставу СР Србије”. У свему томе су аутономне покрајине, које су постојале само у Србији, здраво за готово узете као доказ битно окрњеног суверенитета и неравноправности Србије у односу на остале републике бивше Југославије. О њима се говорило као о примеру некакве титоистичке коминтерновско-аустроугарске завере против Срба и Србије.

ВОЈВОДИНА КАО ПОТЕНЦИЈАЛНО ПОЛИТИЧКО ЖАРИШТЕ

Константно наглашавање тзв. војвођанског питања, које потенцијално може бити тема дневног реда, представља латентан „политички вулкан” који може еруптивно деловати у случају стицаја одређених спољних и унутрашњих политичких околности. Друштвена подељеност,

која у политичком контексту у Војводини има наглашенији карактер, свакако не доприноси стабилности.

Један од расцепа, који је у Војводини веома значајно утицао на специфично конституисање политичких подсистема, огледа се и у појави регионално-етничких партија, као и у конституисању специфичних политичких институција формираних на бази управо тих потреба – реч је о етничком расцепу. Овај друштвени расцеп посебно је присутан и искоришћен у контексту партијске конкуренције за „етничке гласове” на регионалном нивоу, на простору српских покрајина и појединим деловима Србије у којима је концентрисана већа популација припадника одређених националних заједница. Расцеп центар – периферија од почетка вишепартизма рефлектује се и у Војводини. Један

број регионалних и етничких странака експлоатисао је овај расцеп – Лига социјалдемократа Војводине, партије војвођанских Мађара, ДЗВМ, СВМ, али у последњих неколико година и војвођански део ДС-а подилази бирачима у Војводини следећи ову линију.

Имајући у виду да је Лига социјалдемократа Војводине (ЛСВ), уочи одржавања референдума у Каталонији, на својим просторијама, поред својих застава, истакла и заставу Каталоније као симбол подршке каталонским сепаратистима, као и то, да је Ненад Чанак лидер ЛСВ, боравио у Каталонији на сам дан одржавања референдума и да се састајао са каталонским званичницима, поставља се питање који су наредни кораци које ће предузимати војвођанске странке инспирисане дешавањима у Каталонији.

Београд

пише:

др Милован СУБОТИЋ

Институт за стратегијска истраживања

САВРЕМЕНИ ЕКСТРЕМИЗАМ У ВОЈВОДИНИ

Осећај националне, етничке и културолошке маргиналности већ дуже време јасно се може препознати у савременом миљеу северне српске покрајине Војводине. Истовремено, нарочито треба имати у виду дисолутивни потенцијал балканских друштава, који је, у светлу националних, етничких и верских разлика, узео примат у односу на онај прогресивни, својствен уређеним земљама савременог света. Управо ово искуство Војводину, као симбол споја различитих култура, традиција, етничког порекла и својеврсне лепезе припадања различитим вероисповестима данашњице, препоручује као тле које, уместо вокацијског контекста, који са собом носи уважавање различитости, лако може постати

полигон неспоразума и конфликта. Уосталом, свежа су сећања на бившу централну југословенску републику – БиХ, коју су многи сматрали „Југославијом у малом“, а чија се „предност“ у различитостима завршила у трагичном ратном сукобу.

Једна од главних карактеристика екстремизма из угла теорије политике, управо је та да се на њега може истовремено гледати и као на битног садржаоца скоро свих облика политичког насиља, док истовремено представља и његов значајан партикуларитет. Екстремизам, као понашање или тежња ка крајности, углавном бива лексички одређен као „претераност, врхунски распон, нешто што је једва подношљиво – одрживо, али је и последње по важности и нешто последње што се

може догодити.“

Нетрпељивост, одсуство толеранције, као и искључивост и агресивност према свему што је другачије, заједнички је именитељ заступницима и представницима различитих екстремистичких идеја и порука у Србији. Без обзира да ли је реч о односу према другом и другачијем, или према савременој медицини и науци, идеји о толерантности и људским правима, потреба да се буде искључив, огорчен и непријатељски настројен надилази све и постаје идеја водиља сваког екстремизма. Ипак, иако је реч о феномену који је захватио најразличитије сегменте друштва, недвосмислено је да је као главни генератор екстремизма препозната млада популација.

Управо из разлога што се млади налазе у епицентру екстремистичких испољавања, Центар за слободне изборе и демократију (CeSID) је крајем 2016. године обавио опсежно истраживање о покретачима радикализма и насилног екстремизма на територији Србије. Србија је земља у којој је незапосленост младих на изузетно високом нивоу и у којој је то један од горућих проблема – у новембру 2016. године званично је 610.306 младих од 15 до 30 година старости незапослено, односно незапосленост младих у другом кварталу 2016. године износила је око 37%. Већ наведени предуслови су довољни да бисмо могли рећи да млади у Србији имају потенцијал да прихвате неке од радикалних и екстремистичких идеја и идеологија.

На Војвођанско друштво може-

мо гледати као на постконфликтно, а покрајина је након ратова деведесетих у извесној мери променила своју етничку структуру. Многи представници хрватске и мађарске националне заједнице под притиском су напустили Војводину, други су је, опет, под притиском из других република населили.

Подстицању екстремистичких уверења и, последично, испољавања, како у Војводини, тако и у централној Србији, посебан допринос дају медији, или боље речено, медији у функцији подржавања и промовисања етнонационалистичких и других екстремистичких форми. Поједини наслови и цитати у водећим медијима и популарним емисијама иду томе у прилог: „Мађарски фашисти изазивали инциденте у Темерину.“ Новосадски Радио 021 извештавао је да су против петорице припадника Омладински покрет „64 жупаније“, коју је МУП Србије ставио на листу фашистичких организација, поднете кривичне пријаве због насилничког понашања у јед-

ном угоститељском локалу у Темерину. Они су 21. октобра 2012. године узвикивали нацистичке паролe и лакше повредили двојицу младића српске и мађарске националности. Међутим, и пре ових инцидентата, у Темерину су се одигравали националистички и екстремистички испади. Годину дана раније, 30. септембра 2011. године, новосадска полиција је у Темерину ухапсила осморицу младића од којих су неки поседовали хладно оружје и плакат са обележјем организације „Образ“.

Што се тиче актера екстремизма у северној покрајини, они могу бити како појединци, тако и неформални колективи, и то углавном млади људи, који могу екстремистички реаговати на поједине догађаје у Покрајини, или изван ње. Активисти етнонационалистичког екстремизма у Војводини, који је у великој мери повезан са верским и расним, јесу десничарски покрети и појединци од оних најекстремнијих, као што је организација „Национални строј“ (забрањена у јуну

2011. године), „Образ“ (забрањена у јуну 2012. године) и СНП „Наши“. У контексту ескалације такозваног „мађинског национализма“ издвајамо групе као што су Омладински покрет „64 жупаније“ са етничким префиксом мађарски, као и деловање „Покрета за бољу Мађарску“ – Јобик (Jobbik Magyarorszáért Mozgalom), екстремно десничарске парламентарне странке из Мађарске, на чије присуство у северној покрајини је указао председник СВМ Иштван Пастор, апострофирајући њихову тежњу да „шире ултранационализам у Војводини“, што „код мађарског становништва неће проћи“.

Недостатак уважавања специфичности АП Војводине такође може утицати на радикализацију војвођанског сепаратизма. Већ сад постоји широј јавности мало познат захтев „ИБ Војвођанске конвекције“, из априла 2012. године, да се Војводини да статус федеративне јединице у Србији, а поједини актери са тог скупа позивали су на осамостаљење те северне српске покрајине.

фокус

ВЕЛИКА АЛБАНИЈА

Политички кошмар
или
илузија?

ДБСР

www.dbsr.rs

Ако би настала, „Велика Албанија“ би била држава више од два пута већа од садашње Албаније. И квалитет њене територије би знатно нарастао јер би дошла у посед плодног земљишта, богатих рудних лежишта, индустријских и стамбених објеката, кључних саобраћајних коридора и чворишта, махом српских духовних и државотворних центара према којима Албанци већ показују јасне узурпаторске намере. Великоалбанска државна творевина постала би један од најважнијих геополитичких чинилаца на Балкану.

пише:

проф. др Миломир СТЕПИЋ

Институт за политичке студије

„ВЕЛИКА АЛБАНИЈА“: ПРЕТЊА БАЛКАНСКОМ МИРУ И СТАБИЛНОСТИ

Балкан је карактеристичан по етничкој хетерогености, политичко-територијалној уситњености и геополитичком значају за велике силе. Међу његове важне специфичности убрајају се и експанзионистички пројекти балканских народа и држава. Према континуитету трајања, просторним дометима, безбедносном ризику и актуелности, идеја „Велике Албаније“ изазива посебну пажњу. Она подразумева окупљање у интегралну националну државу не само свих области где Албанци живе и на које су се махом насилно проширили, већ и много већи простор који припада балканским православним хришћанима.

ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ

Зачеци великоалбанских претензија појављују се у оквиру тзв. Призренске лиге 1878. године. Ова свеалбанска војно-политичка организација имала је циљ да тадашња четири вилајета – Косовски, Скадарски, Јањински и Манастирски (Битољски) уједини у један, албански вилајет у оквиру Османског царства. У његов састав ушле би све области где су живели или живе Албанци, чак и оне где чине безначајну мањину. Већином исламизовани Албанци, као верни османски поданици, имали су подршку за ове претензије ради лакшег сузбијања ослободилачких тежњи хришћана (првенствено Срба). Стога се крајем 19. века појачава албански терор, систематско протеривање, принуд-

на исламизација и албанизација (арнауташење) српског становништва, нарочито на Косову и Метохији као колевци српске културе и државе.

Држава Албанија настала је залагањем Аустроугарске и Италије 1913. године, упркос чињеници да разједињена албанска племена нису имала заједничку националну и државотворну свест. То је учињено да би се спречио излазак Србије на Јадранско море, иако је у Првом балканском рату Српска војска контролисала луку Драч и велики део обале. Убрзо је испољено албанско незадовољство величином и границама добијене државе, те су у пределима Старе Србије уследили стални немири, оружане побуне, пљачке и насиља против српског народа и власти. И прва прилика за стварање „Велике Албаније“ је искоришћена – од 1941. до 1943. године постојала је као италијанска марионетска творевина. Поред Албаније, обухватала је запад данашње Македоније и највећи део Косова и Метохије. Током њеног трајања велики број Срба је убијен и протеран. Како би ослабиле Србију после ослобођења, комунистичке власти су на Косову и Метохији формирале територијалну аутономију, а прогнаним Србима законом забраниле да се врате на своје поседе.

КОНТИНУИТЕТ ВЕЛИКОАЛ- БАНСКИХ ТЕЖЊИ

И у време Титове Југославије главни циљ великоалбанских претензија био је косовско-метохијски део

Србије, а сепаратизам албанске националне мањине стално је растао. „Експлодирао“ је у више наврата, на-

рочито 1968, 1981, 1989. и коначно 1998-1999. године, када су захтеви Албанаца за отцепљењем од Србије прерасли у тероризам и оружане побуне. Истовремено, пропагандно су пласирали лажну тезу о Албанцима као аутохтоном балканском народу (наводни потомци Илира) које су досељени Словени вековима потискивали, те стога сада полажу право да „поврате своје територије“. Великодржавни циљ заснивали су на националном консензусу, упорности и спремности на жртву, без обзира на променљиве прилике и унутра-

ралбанске различитости – верске, социјалне, етно-регионалне, идеолошке. Тако је остало до актуелних покушаја да се тзв. независно Косово отцепи од Србије и потом припоји Албанији, што би представљало први корак у стварању „Велике Албаније“.

Постоји више опција великоалбанског пројекта, чије се границе незнатно разликују. Како би се прикриле експанзионистичке намере, појављују се под називима „Историјска Албанија“, „Етничка Албанија“, „Природна Албанија“... У реализа-

цији се континуирано користи геополитички мотивисано демографско-просторно ширење и „симбиоза интереса“ са неком од водећих светских сила – данас су то САД, укључујући њене савезнике из НАТО и ЕУ. Када би се остварила у пуном опсегу, „Велика Албанија“ би угрозила територијалну целовитост четири балканске државе:

- Србија би изгубила око 22% територије, и то Косово и Метохију, Рашку област и југоисточну Србију све до Ниша;

- Македонија би остала без при-

ближно 56% земље, укључујући и главни град Скопље, тј. вероватно би нестала са политичке карте Балкана;

– Црној Гори био би ампутиран читав источни део државе (36%), где се налазе главни град Подгорица, лука Бар и главни саобраћајни коридор према Србији;

– Грчка би изгубила северозападни део територије (11%), тј. Епир, острво Крф и обалу Јонског мора до Превезе.

ПОСЛЕДИЦЕ ЕВЕНТУАЛНОГ СТВАРАЊА „ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ“

Ако би настала, „Велика Албанија“ би била држава више од два пута већа од садашње Албаније. И квалитет њене територије би знатно нарастао јер би дошла у посед плодног земљишта, богатих рудних лежишта, индустријских и стамбених објеката, кључних саобраћајних коридора и чворишта, махом српских духовних и државотворних центара према којима Албанци већ показују јасне узурпаторске намере. Великоалбанска државна творевина постала би један од најважнијих геополитичких чинилаца на Балкану: од Отрантских врата, која из Јонског воде у Јадранско море и чија источна страна већ припада Албанији, она би остварила знатно већу стратешку дубину; допрла би до средишње области („срца“) Балкана; контролисала би геополитички важну балканску „макро-тврђаву“ (Косово и Метохију); пресецала би моравско-вардарску долину као главни геостратегијски правац и комуникацијску осовину југоисточне Европе (Коридор 10); постала би „одскачна даска“ за уплив илегалних блискоисточних миграна-

та и ширење исламистичког екстремизма према Европи. Америци, која очигледно подржава формирање „Велике Албаније“, она би постала веома употребљив експонент на Балкану, а Русији и Кини сметња за остварење геополитичких и геоекономских интереса. Ето још једног разлога за сучељавање планетарних сила на Балкану и његову додатну дестабилизацију.

пише:

проф. др Мирољуб ЈЕВТИЋ

часопис "Политикологија религије"

ИСЛАМСКА СУШТИНА АЛБАНСКОГ СЕЦЕСИОНИЗМА

Скоро без изузетка, о албанском сецесионизму говори се следеће – да се тамо ради о изразито секуларном и антирелигиозном националистичком покрету који тежи да уједни све Албанце у једну државу. Резултат такве политике би се по логици ствари завршио на границама такозване Велике Албаније и самим тим би престао албански сецесионистички покрет и непријатељске активности које он спроводи. Географска граница такве Велике Албаније се завршава негде између Ниша и Прокупља на северу и негде источно од Лесковца, који постаје део те држа-

ве. Или у још оптимистичкијем виђењу албанског националног покрета, то се ипак завршава негде између Ниша и Алексинца, а даље на север не иде. То значи да би остатак Србије после тога био остављен на миру. Истовремено то би значило, да ако је у питању националистички изразито антирелигиозни покрет, како нам говоре наши стручњаци за албанско питање, тај би покрет требало да буде против уништавања српских цркава и манастира на КиМ, зато што су они изразити примери средњовековне црквене уметности, а како у држави Албанији живи и 20% православних Албанаца, онда

би те цркве као споменици православне културе могли да буду узети као албански, исто као што се џамије, које су градиле Османлије узимају као примерци албанске исламске уметности.

Међутим, сваки минут видимо да није тако. Мада Албанци, када говоре о Дечанима, Грачаници, итд. истичу како су то биле цркве које су њихови преци градили, а Срби само преуредили, сваког дана нападају и уништавају те објекте на које се позивају као своје. Истовремено никада нису напали нити уништили ни једну џамију. Нису то урадили ни у време најдебљег формал-

ног атеизма у СФРЈ, када су се све њихове партије називале марксистичко-лењинистичким и када су се представљали као продужена рука комунистичке партије Албаније која је прогонила религију. Напротив, све то време, представљајући се као комунисти који осуђују религије, живели су као муслимани, хранили се као муслимани, обрезивали се и сахрањивали по муслиманским верским обредима. О томе нам је интересантан запис оставио Западнак Хартмут Алберт, који је посетивши КиМ за време постојања комунистичке Албаније, као симпатизер тога политичког пројекта описао како његов домаћин, који се представљао као следбеник Енвера Хоџе, у својој кући живи по исламским обичајима. Као закључак зашто је то тако он каже да је то резултат љубави према Албанији, али да ислам уређује унутрашње односе, без обзира на причу о атеизму.

Да иза Велике Албаније стоји ислам у овој или оној форми, показало се после рушења комунизма у Албанији. Религија и верске заједнице су обновљене. У Србији и Македонији је букнуо сецесионистички покрет. Дошло је до рата 1999. године. А иза албанске побуне на КиМ стали су само муслимани.

Дакле, прича може да буде управо супротна. Јер ако је тачно ово што каже Хартмут Алберт, ако се ради о исламу, онда то сасвим мења ствар. Ако је у питању исламски проблем, то онда значи да нема идеје Велике Албаније, односно да је Велика Албанија само етапа у остваривању исламских циљева. А исламски циљеви су планетарни. За њих је свака појединачна држава неважна, а самим тим и Велика Албанија, која је само етапа ка освајању света. У нашем случају то значи да давањем Ниша Албанцима ништа не би смо спречили, јер ће они одатле крену-

ти на Београд да би са осталим муслиманима допрли до Беча, Берлина, Лондона, Вашингтона. Дакле, нема јединствене албанске нације, самим тим не постоји ни албански национализам.

Немогуће је да народ, у овом случају албански, народ који је импрегниран исламом, који је битно политичка религија у свему остаје муслимански, само у политици не! Како се види, полазимо од сасвим супротне позиције, а то је да је проблем КиМ битно исламски. Самим тиме се то важно питање премешта у питање односа религије и политике.

Тада се заиста мисли на неку Велику Албанију, али муслиманску Велику Албанију, јер нема јединственог исламског света. Али ни тада се то не прихвата као трајна чињеница. Верни муслимани не могу никада прихватити да их је Алах заборавио и верују да ће се једног дана створити претпоставке за уједињење исламског света. То се јасно видело у току Другог светског рата када је створена "Друга призренска лига". Дакле тада Косовом и Метохијом и Албанијом владају Немци и Италијани, нема Турске, а Албанци формирају "Другу призренску лигу" за коју Албанац Синан Хасани вели да је верски покрет муслимана чији је основни циљ стварање верске државе. Формално је руководство Лиге говорило о Албанизму, али је скривени циљ, како вели Хасани, била исламска држава. А она је по дефиницији одговарала и Турцима и Арапима, али не и Албанцима хришћанима.

Колико је пројекат Велике Албаније неодвојив од ислама, најбоље се види на основу историје Албаније после Другог светског рата. Енвер Хоџа, по свему судећи радикални атеиста, али не из марксистичких, већ националистичких побуда, како вели немачки аналитичар Бернард Тенес, је укинуо религију. Али он је укинуо верске заједнице и верона-

уку, али није укинуо историју везану за религију. Напротив, као доминантна, али ретуширана, Албанијом је владала култура албанских муслимана, хришћани су били само икебана. Комунистичку партију Албаније су формирали хришћани, али су сви они, ликвидирани и партију су преузели муслимани. Да би се очувао привид равноправности на одређена контролисана места довођени су хришћани, али су они били само украс без значаја. Када се радило о борби за остваривање националистичких циљева, Енвер Хоџа, који је у Албанији забранио практиковање вере, у СФРЈ се ослањао на дервишке редове.

Да иза свега стоји ислам у овој или оној форми показало се после рушења комунизма у Албанији. Религија и верске заједнице су обновљене. У Србији и Македонији је букнуо сецесионистички покрет. Дошло је до рата 1999. године. А иза албанске побуне на КиМ стали су само муслимани. Причали су о правима Албанаца, али су се борили само

за Албанце муслимане. Зато су Албанци хришћани, нарочито православци, одбили да ту борбу прихвате као своју. У то време Албанијом је владала социјалистичка партија којом су доминирали православци. Какав је био њен однос према рату на КиМ 1999. године најбоље показује став једне француске аналитичарке: "За Социјалистичку партију, јужњачку и православну, рат на Косову није њихов рат. То је рат муслимана који они не разумеју."

СРПСКА КУЛТУРНА БАШТИНА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

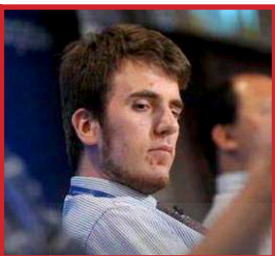
За сам крај може се поставити питање каква је судбина намењена српској културној баштини на КиМ? Одговор је више него јасан. Ако се прети исламским споменицима који су рађени према ханефијским критеријумима за време Османлија, онда је јасно шта чека српске споменике културе. Сви споменици ће бити уништени и ништа их не може спасити ако на КиМ остане албан-

ска власт. Исто тако ће бити разорене и све српске енклаве које се налазе под управом новопризнате државе Косово. То значи да су све паре које су давале за одржавање српске заједнице на КиМ биле бачене кроз прозор, јер ће Срби отуда бити протерани. Погледајмо шта се дешава у исламском свету. Сада се чисте последње енклаве у Ираку. У Сирији, ако Асад падне, биће исто. А слична судбина чека и Копте у Египту. Због свега тога у свету многи озбиљни људи постављају питање основаности независности КиМ.

И посебно важно. Када би се су-тра поставило питање отцепљења Прешева, Бујановца и Медвеђе и присаједињења Косову и Метохији или питање права на отцепљење Рашке области и прикључење муслиманској Босни, све исламске земље би признале ове акте. Иран подржава исламизацију КиМ иако је није признао! Исто тако би доносили инвестиције, као што је дошао Етихад, ако од тога имају профит. Чак

и кад би се поставио сада незамишљив захтев о екстериторијалности београдске џамије и то би признали. То је тако и то је, са исламске тачке, сасвим логично. Јер се ради о земљама које воле своју религију и боре се за њу. И то је сасвим легитимно и природно са тачке гледишта ислама. А то, што се такозване хришћанске земље понашају другачије и против својих природних интереса, за то нису криви муслимани. Њима је то само доказ, да је једина истинска вера ислам. То је за муслимане знак да је само њихова вера исправна, јер се иначе то не би дешавало, зато што се све збива по божјој вољи, дубоко верују муслимани. Дакле, муслимани се уопште не би љутили кад би проблем био представљен као у овом тексту. Само са једном разликом. Нису се албански муслимани побунили да би отели Србима земљу. По њима цела планета припада Алаху. Он је даје људима, али морају заузврат да живе по његовим законима.

пише:

Марко КОВАЧЕВИЋ

Факултет политичких наука

МАЛЕ ДРЖАВЕ У ТУРБУЛЕНТНОМ СВЕТУ РЕГИОНА: КУДА СЕ КРЕЋЕ СРБИЈА?

Док велике и растуће силе у „свету региона“ кроз процесе глобализације и интернационализације пресудно утичу на токове светске политике, мале државе, упркос томе што чине већи део тог света, схваћене су као објекти или корисници система који креирају моћнији актери. Ови „Лилипутанци“ међународних односа чине две трећине укупног броја међународно признатих држава у свету, и наступају као савезници, корисници, али и лидери у одређеним просторима или тематским областима политике. Међутим, они се углавном не питају превише око тога шта су глобална правила игре. Све ово ипак не поништава могућност за једно другачије посматрање међународне политике, „одоздо“, на регионалном нивоу, који препознаје мале државе.

Регион, као простор у којем се преплићу интеракције малих држава и спољашњих актера у зависности од своје позиције, подложен је променљивој геополитици и констелацији утицаја у процесу мултиполаризације међународних односа, нарочито у последњих десетак година. Мултиполаризација међународног система у прве две деценије 21. века манифестује се у премештању и редистрибуцији моћи како хоризонтално (између држава), тако и вертикално (од држава према недржавним актерима) у регионима где „израћају“ државе које својим циљевима и делањем предочавају

изазов постојећем поретку и њему својственој конститутивној расподели моћи, норми и пракси.

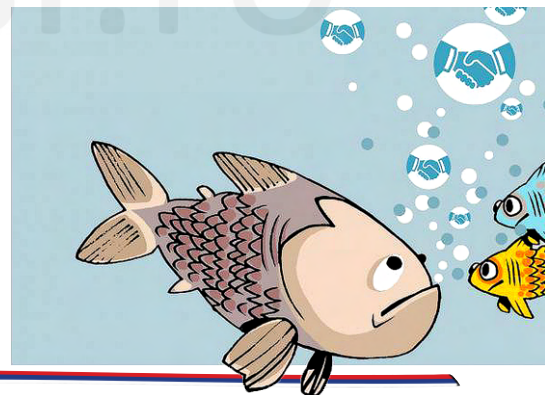
Живимо у времену промена и глобалних изазова либералном међународном поретку. Растућа улога Кине, захваћени односи између САД/ЕУ и Русије, као и низ глобалних изазова који успостављају клима, глобална привреда и различити недржавни актери, усложњавају ситуацију за мале државе које траже релативно поуздан поредак и безбедност. Промена у глобалној расподели моћи ствара турбулентно стање односа које погодује скептицизму према постојећим и прихваћеним нормама међународног друштва и његових темељних институција. Популистичка политика америчког председника Доналда Трампа у виду напуштања мултилатерализма пример је ове праксе која уздрмава либерални међународни поредак и институције у оквиру система Уједињених нација.

ЕВРОПА И БАЛКАН

Делатништво је својство сваке државе, а мале државе изван тукидидовског диктума о праву јачег на овај или онај начин проналазе начине да остварују своје циљеве (реалне или нереалне) у светској политици. Међутим, није увек лако бити рационалан и мудар делатник, што мора бити приоритет сваке мале државе. На Балкану (или уже посматрано, постјугословенском простору), Србија је спољно-

политички и стратешки оријентисана према Европској унији, одржава блиске односе са Русијом и ужива економску сарадњу с Кином. Уобичајене стратегије које оне користе су везивање за јаче државе, скривање од проблема, заклањање иза моћнијих или ћутање – што су најчешћи избори држава као рационалних актера. Међутим, мале државе и поред свих ограничења у моћи и способностима за делање, могу наступити као нормативни актери или се специјализовати за одређене теме у међународним односима.

Због њихове локације, државе Југоисточне Европе су током своје историје биле суочене са варијабилним утицајем европских сила, Русије и Турске, које су контролисале овај регион или у знатној мери спутавале његов делатнички потенцијал и политичку аутономију. Током Хладног рата, социјалистичка Југославија је била нарочито значајна у геополитичком смислу услед своје позиције балансирања између Запада и Истока. Од почетка 1990-их година постјугословенски простор је постао предмет знатног спољног мешања и интервенције услед ратова, истакнуте идентитетске кризе,

слабости државе и с тим повезаних проблема двоструке транзиције из сукоба према миру и од ауторитаризма према демократији (које још нису окончане). Четврт века касније, контекст регионалне безбедности је обухваћен дискурсом односа ЕУ и Западног Балкана уз изазове кризе избеглиштва и миграција, те утицаја ванрегионалних сила (Русија, Турска, Кина), као и утицаја, који криза односа ЕУ и Русије након сукоба у Грузији и Украјини, има на европску безбедност.

ГДЕ ЈЕ У ОВОЈ ГЛОБАЛНОЈ ПРИЧИ СРБИЈА?

Србија је мала држава на компликованом Балкану. Њена спољна политика далеко је од једноставне. Начин на који поступа у међународним односима је рефлекс њеног стратешки нерелевантног, реактивног става према њеној „косовској загоници“. Таква реактивна позиција условила је опредељење за чин балансирања између великих сила, пре свега са ЕУ, Русијом и Сједињеним Државама, праћен наглашеном идентитетском политиком.

Спољна политика Србије представља једну неизвесну и компликовану тежњу ка остваривању аутономије између њеног обавезивања према европској интеграцији и стратешки условљеног „руског вектора“. С друге стране, Србија усредсређује своје спољнополитичке напоре на ефекте нерешеног статуса Косова, што је резултирало успоравањем њене европске интеграције и условило опредељење за политику војне неутралности која додатно усложњава њено неизвесно позиционирање

између ЕУ и Русије. Ако бисмо узели теорију констелације у обзир, онда се Србија помера од позиције „аутсајдера“ према „инсајдеру у покушају“ у односу на ЕУ, при чему формално није заинтересована за чланство у НАТО. Уз пораст евроскептицизма у јавном мњењу, и аргумент о резигнираности грађана политиком не треба одбацити.

У званичном политичком дискурсу, чланство Србије у Европској унији остаје главни спољнополитички приоритет, што одговара трговинској размени са државама чланицама Уније од 64,5%. Ово указује на један другачији ниво аутономије, будући да се у констелацији државе кандидата за чланство ниво њеног потенцијалног утицаја на ЕУ налази на најнижем нивоу. Са ступањем у чланство ово ће се променити пошто државе чланице учествују у процесу заједничког одлучивања и дају свој допринос креирању заједничких политика. У том погледу Србија је интересантан случај зато што истовремено одржава дискурс „опонашања“ ЕУ, док вишедеценијска криза идентитета државе у вези са статусом Косова комплетно монополизује спољнополитичку агенду. С тиме повезан ток догађаја неминовно је утицао на успоравање европске интеграције Србије, чинећи га овисним о различите форме политичког условљавања.

Спољна политика Србије истовремено представља сложено уравниотежавање и дефанзивно позиционирање мале државе која тежи да сачува свој суверенитет и територијални интегритет. Иако су ограничења таквог приступа очигледна, неизбежно је да ће у наредним годинама бити адресирана у склопу усаглашавања са спољном и безбедносном политиком ЕУ, на шта су указали и проблеми у вези са преговарачким поглављем 31. Практичне последице таквог позиционирања и његово претварање из принци-

па у политику повезани су са Украјинском кризом и јачањем стратешког партнерства са Русијом које подржава политику борбе против уласка Косова у међународне институције. Та „неутрална“ политика Србије се онда треба посматрати у светлу њеног идентитета и интереса, с тим што идентитет објашњава зашто ова позиција истрајава. Ситуација у Украјини је истовремено проба за прокламовану војну неутралност Србије и њену „уравнотежену“ позицију, у односу на потребу за усклађивањем спољне политике са захтевима преговора о чланству са ЕУ.

Иако овакво позиционирање Србије може дати неке резултате на краћи рок, на дужи рок свака одржива политика би морала да одговори на обавезе које проистичу из преговора о чланству у ЕУ. Било које одрживо политичко решење највероватније значи компромис и то реалистично захтева један шири поглед на косовски проблем у циљу постизања стабилне констелације односа са ЕУ, уколико ће преговори о чланству резултирати пријемом у чланство када Унија разреши своје унутрашње проблеме који нова проширења чланства успоравају или стављају на дуг штап. Ово може бити остварено ако се Западни Балкан не буде више представљао као „задње двориште Европе“, већ буде реконституисан као „срце Европе“ – иако ЕУ наилази на значајне проблеме који се тичу њеног односа према региону након недовољно уверљивог самита у Софији одржаног маја 2018. године. Било би стога разумно да Србија адаптира своје међународне улоге тако да одговарају идентитетском наративу који уважава њену оријентацију према ЕУ и не занемарују односе са Русијом, што засад ипак представља нерешиву политичку загонетку, пре свега у светлу актуелне политике неутралности.

Историја

СРБИ У РУМУНИЈИ КРАЈЕМ СВЕТСКОГ РАТА

ПРВОГ

www.dbsr.ro

пише:

др Зоран МАРКОВ

Национални музеј Баната

СРБИ У ТЕМИШВАРСКОМ БАНАТУ НА КРАЈУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Крајем октобра 1918. године, Угарска се нашла непосредно пред сломом. У време општег расула и безвлашћа, националистичке снаге, на челу са опозиционим лидером грофом Михајем Каролијем, 25. октобра 1918. године, у Будимпешти, извршиле су преврат. Власт је преузело Мађарско народно веће са Каролијем на челу.

Вести о бурним догађајима у Будимпешти брзо су доспеле до Темишвара, где је владало безвлашће, па је претила опасност од нереда великих размера. На састанку официјерског кора, 31. октобра 1918. године, после разматрања сложене ситуације у којој се нашао Банат, закључено је да би требало организовати власт и од поражене аустроугарске војске формирати оружане снаге. Дана када су српска и савезничка Антантинa војска избиле на Дунав и припремале се за прелазак у Банат, у Темишвару је, 31. октобра 1918. године, проглашена Банатска република. За војног комесара именован је Алберт Барта, а за цивилног Ото Рот. Тада је формирано Банатско народно веће и одлучено је да све нације (Немци, Мађари, Срби, Румуни) делегирају у ово тело своје представнике.

ВЕЛИКИ ЗБОР СРБА

Иако су прогласили самосталност, руководиоци Банатске републике у суштини су желели да тиме обезбеде интегритет Угарске и предухитре српску војску, која се спрема да запоседне територију Баната, за-

хтевајући да ово подручје запоседну војне снаге Антанте.

Банатско народно веће преузело је у надлежност војне одреде и Грађанску гарду. Због напете ситуације, Банатско народно веће је, на територији коју је желело да контролише, увело преки суд.

Истог дана, када су се организовали Немци и Мађари, у Темишвару су се 31. октобра 1918. године, организовали и Румуни. Тада је основан Централни румунски национални савет, који је већ 2. новембра 1918. године прешао у Арад, одакле је координирао оснивање и рад већа по Ердељу, Банату и Кришани.

У свечаној сали Епархијског двора у Темишвару, 31. октобра 1918. одржан је Велики збор Срба, на којем је основано Српско народно веће, као први орган српске народне власти у Угарској. Припремни одбор у чијем су се саставу налазили: Младен Пилић, др Јован Савковић, др Душан Прекајски, Јоца Павловић, Ђура Терзин, Илија Белеслијин и др Милан Калиновић, добио је задатак да реализује одлуке Великог народног збора. На збору су изабрани и чланови Привременог одбора Српског народног већа у саставу: др Георгије Летић, епископ темишварски, за почасног председника, генерал Светозар Давидов, за председника, Младен Пилић, за потпредседника, Ђура Терзин, за секретара, а Шандор Ненадовић, Андрија Мургулов и Љуба Теодоровић, за чланове.

У вези са делегирањем представника Срба у Банатско веће, на збору је формулисан одговор, у којем је

посебно наглашено: "У задаћу тога народног већа спадаће да се предузимају потребне мере ради осигурања јавне безбедности, политика пак биће из тог народног одбора искључена да се не би разбуктала борба између појединих народа у Банату." Овако формулишући свој став, Велики народни збор је јасно нагласио да се надлежност Банатског народног већа сагледава у организовању заштите безбедности становништва и његове имовине. Зато је нагласио да, уколико буде озбиљније нарушен јавни ред, а Банатско веће не буде могло одржавати сопственим снагама, „треба позвати снаге Антанте да у Банат што пре уђу и ту јавну безбедност пазе“.

Овако схватајући улогу Банатског народног већа, збор је предложио своје представнике, и то у војном и у цивилном сектору. Представници војног staleжа били су: Ета Ђаконовић, Глиша Стојшић, др Васа Богданов и др Светислав Стојаковић. За представнике грађанског staleжа одређени су: Младен Пилић, др Јован Савковић, др Душан Прекајски, Јоца Павловић, Ђура Терзин, Илија Белеслијин и др Милан Калиновић.

Великом народном збору се обратио епископ темишварски др Георгије Летић речима: „Времена су врло важна. Треба и ми да се достојнима покажемо за та велика времена. Потребно је да имамо присебност духа и здравог разума и да се не даде маха тренутним осећањима. Положај и прилике треба добро промерити. Цео свет је усвојио начела најмодернија и најужвишенија, а и

то црква проповеда, да се даде слобода развитка свим народима. Тим начелима се не може ништа опрети и она ће се остварити.“

Најзначајнија одлука Великог народног збора било је одлучно опредељење да српски народ у Банату живи у заједници са својим сународницима. С тим у вези закључено је: „Ми се од тога стабла отцепити не можемо. Када се изборе права других народа и ми имамо своја права и захтеве.“ Одлучено је да се остваре контакти са Србима са читаве територије Угарске, па је инсистирано „да се што пре створи Велики народни збор Срба у Угарској“.

На истој седници одлучено је да се у Темишвару покрене српски лист. За уредника је изабран Илија Белеслијин „коме ће у томе помагати уређивачки одбор, који ће се после изгласати“.

Српско народно веће је, 4. новем-

бра 1918. године, прихватило у целисти Резолуцију независних Срба и Хрвата из јужне Угарске, од 24. и 25. октобра 1918. године, у којој се „даје израза жељама и захтевима Срба и Хрвата у јужној Угарској да се питање припадности Бачке, Баната и Барање, као будућих саставних делова слободне заједничке југословенске државе свих Југословена, има решавати на мировној конференцији, као пред једино меродавним форумом, односно да је она надлежна за питања која се тичу Срба и Хрвата из јужне Угарске, а у вези са целокупношћу проблема, за чије решење је створен 18. октобра 1918. године“. Народном вијећу у Загребу је призната „потпуна и искључива компетенција“.

Својим деловањем, Српско народно веће у Темишвару је стекло углед на ширем подручју Баната, о чему сведочи записник са ове сед-

нице. На захтеве Велике Кикинде, Мокрина и Српског Итебеја, дата су упутства „како да се устроје народна већа и грађанска гарда“.

Закључено је да је неопходно „да се ухвати веза са већим нашим местима ради једноличности у поступцима и ради скорог састанка великог народног збора Срба из Угарске“.

Српско народно веће у Темишвару је, 7. новембра 1918. године, формулисало захтеве српског народа у Угарској: „Српски народ у Угарској не види у досадашњим променама у политичком животу Угарске довољне гаранције да ће се уважавати начело народног самоопредељења Сједињених Америчких Држава, које је прокламовао председник Вилсон. Досадашње промене су само ситнице, док народи Угарске изјаснити се не могу, јер је за давање таквих изјава позван велики на-

родни збор Срба из целе Угарске.“ У поменутом документу је истакнуто да је у условима, када је судбина припадности неизвесна, потребно остварити сарадњу са Немцима „за случај плебисцита“, јер би се на тај начин обезбедила већина гласова и коначно прикључење читавог региона Србији.

У драматичним условима, када је српска војска заједно са савезницима дубоко продрла на територију Баната и припремала се да ослободи његов вековни центар Темишвар, 10. новембра 1918. године одржан је Велики народни збор. Присуствовали су представници Срба из Темишвара и околине. Читавим збором доминирала је чврста решеност српског народа темишварског Баната да живи са својом браћом у заједничкој домовини – Србији.

На збору је званично конституисано Српско народно веће. За председнике су изабрани Иван Прекајски и Ета Ђаконовић, док је за пословођу председника изабран Младен Пилић. За потпредседнике су изабрани Илија Белеслијин и Христофор Свирчевић. За благајника је изабран Никола Живковић.

Збор је заузео став и "о одношењу Срба према другим народима у овим крајевима, када ово буде Југославија. Срби су увек били либерални, па ни у будуће неће желети да друге народе у себе претапају. Срби желећи себи слободу, исто то желе дати и осталим народима са којима ће у јужној земљи живети".

На крају збора, једногласно је решено: "Српску војску дочекати са највећом овацијом са српским заставама, венцима, цвећем, певањем српске химне и других родољубивих песама."

Почетком новембра 1918. године у многим насељима Темишварског Баната формирају се српски народни одбори. Оснивају се и на подручју северно од Мориша, у српским насељима.

УЛАЗАН СРПСКЕ ВОЈСКЕ У ТЕМИШВАР

Након Београдске војне конвенције од 13. новембра 1918. године, војска Краљевине Србије, у својству победника у Великом рату и представника Антанте, запосела је Банат.

Свечано дочекана, српска војска је ушла у Темишвар 17. новембра 1918. године. О томе извештава "Темешварер цајтунг": "Пет хиљада војника свих родова оружја Краљевске српске војске уђоше у Темишвар и

пријатно изненадише својом великом дисциплинованошћу, која пада у очи. Официри су сви елегантне, мушке лепе појаве и у разговору врло љубазни; војници већином такође снажан људски сој, упркос претрпљеним напорима још увек добро одевени и добро храњени, а притом добродушни и људи од реда. Њихов улазак био је не само импозантан, него зацело и незабораван за сваког ко га је видео. Ниједна једина несугласица није реметила свечаност,

била је новембарска хладноћа, али је сунце јарко сијало и надамо се да ће се обистинити речи витешког команданта окупационе војске: "Долазимо као браћа и желимо да Темишвар од сада пође у сусрет лепој будућности."

У темишварском предграђу Фабрици на тргу испред српске цркве Светог Георгија, где се "искупио силан свет", око 11 сати појавила се српска војска. На челу коњице и пешадије био је пуковник Нико-

ла Цоловић. У име грађана Фабрике српску војску је поздравио прота Јован Новаковић, који је нагласио да је српска војска дошла у Темишвар да свима народима донесе слободу и демократију. Затим је отпева-на српска химна. У име Српског народног одбора, Душан Јовановић је пуковнику Цоловићу принео хлеб и со, а три девојке су му предале цвеће. Војници су окићени цвећем. На одушевљене поздраве темишварских Срба, пуковник Цоловић је од-

говорио речима: "Веома сам изненађен одушевљеним дочеком, за који од срца благодарим. Ми смо готови да дадемо и последњу кап крви, да постигнемо добра и уједињење српског народа."

Пред подне, српска војска предвођена пуковником Цоловићем и члановима његовог штаба, испред 5.000 војника, дошла је у Темишвар, пред зграду Жупаније. Поред чиновништва Жупаније, овде се окупило мноштво народа и представника народних већа.

Речима топлот поздрава и захвалности српској војсци обратио се протојереј Илија Белеслијин, који је истакао: "Србија је пролила толико крви, да би море могла напунити, и то не само за српски народ, него за читав свет. Србија се борила за слободу човечанства. Србија беше сасвим мала, па је из сваког рата увећана изашла, па тако ће бити и после овог рата. И баш јер се Српска краљевска војска борила за слободу целог света, дочекујемо је са благодарношћу, љубављу и поштовањем. Ова војска ће створити Велику Србију која ће бити већа него што беше после Балканских ратова. Она Србија, коју су хтели да поделе, живеће и убудуће."

После српске химне, коју је отпева-ло Српско певачко друштво, војску је поздравио градоначелник Темишвара Јосиф Гемл и поджупан Ференци. У име Румуна, српску војску је поздравио адвокат Аурел Козма, а у име Банатског народног већа пуковнику Цоловићу обратио се Ото Рот.

После свечаности, официри и народ отишли су у Саборну цркву, где је епископ Георгије Летић одржао свечано благодарење. Уз отпевану српску химну, епископ Летић је српској војсци упутио речи захвалности.

Сутрадан Српско народно веће у Темишвару је у част српске ослободилачке војске приредило пријем уз присуство стотину српских официра и војника и око 400 грађана из Темишвара и околине.

пише:

др Милан МИЦИЋ

Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама

СРПСКИ ДОБРОВОЉАЧКИ ПОКРЕТ У ДОБРУЦИ

- Стотину година од Великог уједињења Румуније -

(наставак)

Ратно стање између Бугарске и Румуније почело је у поноћ, 31. августа – 1. септембра 1916. године. Дана 6. септембра, у 4.40, пуковник С. Хаџић примио је заповест генерала Зајанчовског за покрет дивизије ка Добричу. Бугарске јединице 6. бдинске дивизије (36. козлодујски и 35. врачански пук) 7. септембра 1916. године, судариле су се са 1. српском добровољачком дивизијом не знајући да се пред њима налазе српске јединице. Током боја код Добрича, 7. септембра 1916. године, код села Кора Насрадина и Кора Синана, потпуно је био разбијен 36. бугарски пук, а 35. врачански пук претрпео је озбиљне губитке (2.371 војник избачен из строја – 184 погинулих, 1.037 рањених, 122 несталих). Губици 1. српске добровољачке дивизије такође су били знатни (1.343 војника), а посебно су били знатни губици 1. пука (689 људи) који се тог јутра у 6.30 нашао суочен са надмоћнијим непријатељем. Међутим, успех 1. српске добровољачке дивизије у боју код Добрича није искоришћен, јер су бугарске трупе заузеле румунско утврђење Туртукај 6. септембра 1916. године где су заробили 28.000 румунских војника, тако да су јединице 47. корпуса повучене дан марша уназад где се образовала нова линија фронта.

Војници 1. српске добровољачке дивизије, у боју код Добрича, 7. септембра 1916. године, били су наоружани старим „манлихер“ пушкама заплењеним у борбама у Карпатима које су биле зарђале, са прошире-

ним цевима, ударне игле код многих пушака биле су кратке, избацачи су се често ломили, затварачи заглављивали; услед тога у свакој борби кварило се 15% – 30 % пушака. Муниција је била руска, али је било и аустријске; код руске муниције чауре су прскале, зрна се заглављивала у цевима, меци су често „слагали“.

Услед страха за судбину својих породица, добровољци нису носили значке, а током борби у Добруци, у безизлазним ситуацијама, вршили су самоубиства желећи да избегну заробљавање и штитећи на тај начин своје породице. У румунској војсци тада је настао мит „да се Срби никада живи не предају.“

У боју код Добрича војници нису имали шаржере, већ су пушке услед тога користили као једнометке; око заплењених пушака и шаржера са муницијом међу војницима током борбе била је права јагма. Добровољци, у овој првој борби, држали су се одлично и код савезника Румуна и Руса заслужили су репутацију одличне војске. Добровољци Босанци и Херцеговци нису хтели да легну у стрељачком строју, него су стојећи пуцали; војник Сава Данкуц, из Црепаје, у Банату, који је од експлозије бугарске гранате остао без ногу, док је бугарска коњица вршила јуриш, храбрио је другове говорећи „не забравите да носите шајкаче“, а сам је извршио самоубиство не желећи да жив падне у руке непријатељу.

Услед страха за судбину својих породица, добровољци нису носили значке, а током борби у Добруци, у безизлазним ситуацијама, вршили су самоубиства желећи да избегну заробљавање и штитећи на тај начин своје породице. У румунској војсци тада је настао мит „да се Срби никада живи не предају.“

На линији Хардалиј – Теке Дере-

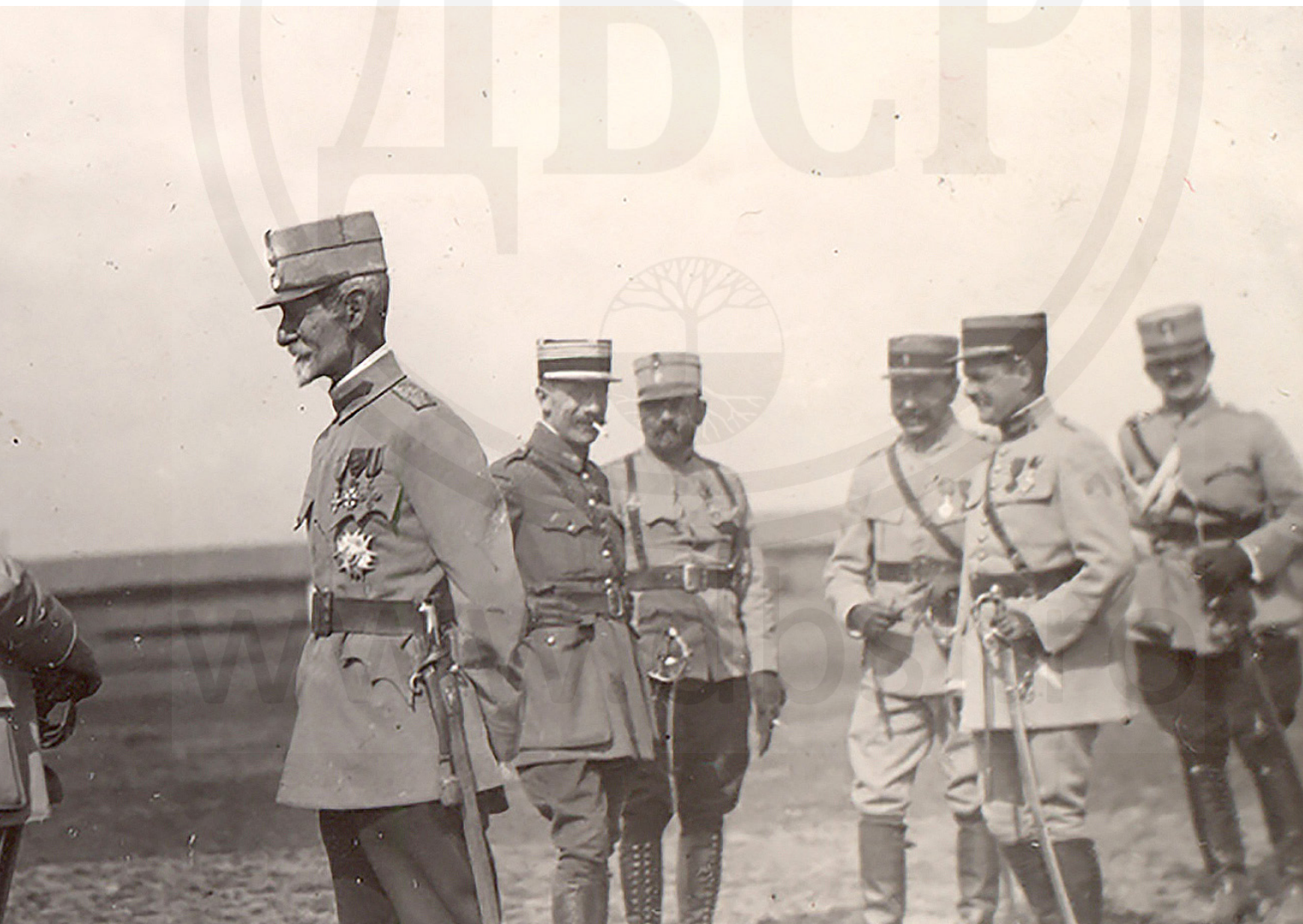
си 1. српска добровољачка дивизија дочекала је нове борбе 13 – 14. септембра 1916. године. Прва бригада (1. и 2. пук) дивизије разбила је 16. ловчански пук 1. софијске дивизије и запленила му комору, а 25. бугарски пук исте дивизије натерала на повлачење, док је 2. бригада (3. и 4. пук) зауставила напад 4. преславске дивизије. Међутим, услед неуспеха на другим деловима фронта, уследило је ново повлачење савезничке војске. Прва српска добровољачка дивизија у овим борбама изгубила је 651 војника и официра (48 погинулих, 518 рањених, 85 несталих).

И после овог боја, 13 – 14. септембра 1916. године, упркос победи 1. српске добровољачке дивизије, као и после боја код Добрича, услед неуспеха на другим деловима фронта, наређено је повлачење, што је разо-

чаравајуће деловало на добровољце, јер су слабости румунске и руске војске приморавале и 1. српску добровољачку дивизију на повлачење. Борбе ван својих територија, под командом савезничких војски, на другостепеном румунском фронту, уз велике губитке, упркос храбрости добровољаца, лоше су деловале на борце 1. српске добровољачке дивизије, јер се губио смисао ратовања и саме ратне акције доводиле су се у питање. Како се у 34 ратна дана на Добруци, септембра – октобра 1916. године, савезничка војска непрекидно повлачила, тако се код војника – добровољаца губило поверење у савезнике и постављало се питање смисла умирања на бојном пољу Добруце.

Трећи бој у којем је учествовала 1. српска добровољачка дивизија био

је код Кокарце и Сосуси Али беја 18 – 20. септембра 1916. године. Борба добровољаца и Бугара 17/18. септембра 1916. год, била је ноћна, а 2. добровољачки пук тукао се са бугарским јединицама дуго прса у прса у својим рововима. После српског контранапада, 16. пук 1. софијске дивизије био је разбијен, али следећег дана, 18. септембра, бугарске јединице потпомогнуте тешком артиљеријом натерале су 1. српску добровољачку дивизију на повлачење. Противнапад српских добровољаца на бугарске јединице 1. софијске и 4. преславске дивизије почео је 19. септембра у 10 часова и српске јединице ушле су у бугарске ровове. Противнапеди противника 19. септембра на 4. преславску дивизију и 2. софијску бригаду силно су растројили и разредили трупе. „Ако

би ови напади 20. септембра могли бити поновљени, могли би донети непријатељу успех и могли би присилити армију на извлачење“, написао је поводом борби код Кокарце и Сосуси Али беја бугарски генерал Тошев.

Губици 1. српске добровољачке дивизије у овим тешким борбама 18 – 20. септембра 1916. године били су велики; 280 погинулих, 3.346 рањених и 464 нестала војника и официра (укупни губици 4.090 људи).

Велики губици 1. српске добровољачке дивизије тражили су њену попу у људству, јер људство Допунског батаљона употребило се за формирање 2. добровољачке дивизије у Одеси. У време одмора дивизије од 22 – 30. септембра 1916. године дивизија је попуњена са још 2.400 војника и у време трајања бојева на Добруци то је била једина попуна 1. српске добровољачке дивизије. После кратког одмора дивизија се нашла у оквиру Добруџанске армије која се састојала од пет савезничких дивизија и учествовала је у бојевима код Амзаче и Едилкјоја 2 - 6. октобра 1916. године. У боју код Амзаче, 2. бригада 1. српске добровољачке дивизије заузела је село Амзачу и натерала на повлачење турску 25. низамску дивизију која, како наводи бугарски генерал Картаџијев, „панично се разбегла. Дивизија се претворила у набујали поток који руши и вуче све са собом што сретне на путу.“ И српске и румунске трупе ушле су ноћу у село Амзачу, али су се у мраку јединице измешале па су српски и румунски пукови у нeredу напустили село. У овим борбама 1. српска добровољачка дивизија имала је 1.020 губитака (115 погинулих, 727 рањених и 178 несталих); на два дана пре почетка операција (30. септембра 1916. год. стигао је пред пуковника С. Хаџића акт команданта Добровољачког корпуса генерала Михаила Живковића у којем се скреће пажња команданту дивизије на ве-

лике губитке дивизије и захтева да у својим дејствима буде пажљивији „јер српски живаљ је на измаку“.

У последњу битку на добруџанском фронту код Енци Махале и Едилкјоја 19 – 21. октобра 1916. године 1. српска добровољачка дивизија, услед великих губитака, ушла је сасвим исцрпљена са свега 5.881 пушком и 44 митраљеза. Услед губитака, недостатка попуе, слабог држања савезника, упркос одличном

сталном повлачењу, а јединице дивизије пуна три дана нису добиле храну.

Борбе на Добруци, у којима је учествовала 1. српска добровољачка дивизија, трајале су 34 ратна дана током септембра – октобра 1916. године. Ова српска јединица, у овим борбама, имала је губитке од 53% од укупног броја војника, односно 9.349 војника је избачено из строја (722 погинулих, 6.147 рањених и

држању добровољаца у претходним борбама, слабог и некавалитетног наоружања међу добровољцима су се још после бојева код Амзаче почела постављати питања о смислу и умесности њихове борбе у Добруци. У периоду 22 – 27. октобра, цела добруџанска армија, па и 1. српска добровољачка дивизија, биле су у

2.480 несталих).

Доношењем указа српског Врховног команданта од 26. јула 1916. године створен је Српски добровољачки корпус на челу са генералом Михајлом Живковићем и започело је формирање 2. српске добровољачке дивизије. У складу с тим, генерал Маркс, начелник Одеског војног

округа и пуковник Драгутин Кушаковић, начелник штаба српског добровољачког корпуса извршили су мобилизацију заробљеника у Одеском војном округу. Чланови Југословенског одбора Мирослав Јамбришек и Фрањо Поточњак инсистирали су на мобилизацији да би се повећао број добровољаца хрватске и словеначке националности. У Одесу је укупно упућено, од половине октобра 1916. године, 20.000 мобилиса-

них ратних заробљеника (9.000 Хрвата, 7.000 Срба и 4.000 Словенаца) од којих знатан део није желео да ступи у добровољце. На иницијативу добровољаца – официра формирана је васпитна команда која је требало да промени схватања ових „силоволца“. Од броја мобилисаних војника у 2. српској добровољачкој

дивизији остало је 56% тако да је ова дивизија имала, 20. новембра 1916. године, 11.169 људи. Део мобилисаних заробљеника Хрвата, 6. новембра 1916. године се побунио одбијањем ручка и повицима „Живи-ла Аустрија!“, „Доле Србија!“, „Доле Краљ Петар!“ и у инциденту је погинуло 10 војника, а 13 изазивача не-реда је ухапшено.

После Фебруарске револуције у Русији 1917. год. корпус је ушао у кризу која се паралелно одвијала и међу официрима као и међу војницима корпуса („дисидентски покрет“). У руској војсци поремећена је дисциплина и унутар ње основани су војнички совјети. Добровољачки корпус у Русији настао је уз финансијску и војничку помоћ руског цара и као такав могао је представљати потенцијалну контрареволуционарну базу па су бољшевички агитатори активно радили на разбијању добровољачких јединица и позивали се на мир и на привлачност идеја нове руске демократије. Идеје које је донела Фебруарска револуција и идеје бољшевичке партије у условима дугог рата могле су бити привлачне за део добровољаца. Унутар добровољачких јединица формирани су војнички совјети, а део добровољаца – официра упутио је захтев команди Корпуса да се корпус преименује у југословенски, да се хрватски и словеначки војници одвоје од српских, да корпус буде посебна југословенска револуционарна армија, а не војска православне Србије и да он војно не сме деловати изван југословенске територије. Корпус је напустило 149 официра – дисидената, а маја – јуна 1917. године дошло је пред посебно образованим комисијама и пред војничким стројем до изјашњавања војника који желе да остану, а који желе да напусте јединице. После овог изјашњавања добровољачке јединице су консолидоване, али је у лето 1917. године дошло до противуречних ставова српске владе и војске која је желела да добровољачке јединице пребаци

на Солунски фронт и Руске команде, која је, опет, хтела да их употреби на Добруџанском фронту. После бројних преговора између српских и руских власти почело је пребацивање српских добровољаца на Солунски фронт. Упућен је прво штаб и приштабске јединице, као и остаци 2. дивизије, а крајем септембра 1917. године 1. бригада (1. и 2. пук) кренула је из Етулеје ка Архангелску и путовала је преко Баренцовог и Норвешког мора, Енглеске, Француске и Италије до Итеје у Грчкој, а потом је пребачена на Солунски фронт. Друга бригада (3. и 4. пук) кренула је 12. новембра 1917. године истим путем, али се услед револуције у Русији, у Јарославу, задржала 44 дана да би преко Омска, Краснојарска, Манџурије и Владивостока дошла до јапанске луке Дајрен на Жутом мору. Пребацивање 2. бригаде почело је 23. фебруара 1918. године енглеским бродовима преко Сингапура, Цејлона и Суецког канала на Солунски фронт. Последњи ешалони из овог транспорта стигли су у Солун, 1. маја 1918. године. Из Русије на Солунски фронт стигло је укупно око 12.500 добровољаца. Са добровољцима из САД и Вардарском бригадом они су формирали Југословенску добровољачку дивизију. „Ојачани јаким контингентом добровољаца, Срби су потпуно изменили целу ситуацију на Балкану“, писао је октобра 1918. године лондонски „Тајмс“. Допунски батаљон српских добровољаца почетком 1918. год. пребацио се из Одесе у Архангелск где је задржан и укључен у интервенционистичке снаге Антанте против бољшевичке револуције у Русији. У јесен 1919. год. почео је транспорт 1.051 официра и војника Допунског батаљона из Мурманска, 24. децембра 1919. год. архива батаљона предата је Министарству војном чиме је окончан ратни пут Допунског добровољачког батаљона и активност српских добровољаца на тлу Русије.

друштво

БАНАТ, ПРОСТОР ИНТЕРЕТНИЧКЕ ХАРМОНИЈЕ – МИТ ИЛИ ИСТИНА?

пише:
Горан МРАКИЋ
Савез Срба у Румунији

Иако период турске владавине у Банату није био ни приближно тако црн као што то покушавају да покажу неки савремени историчари, долазак Хабсбурговаца је, са било које тачке гледишта, засигурно представио значајан помак. Данас наилазимо на ставове који предлажу скоро идолопоклонски однос према принцу Евгенију Савојском, али и на оне који тврде да је 1716. године једна окупациона власт заменила другу и да ту нема шта да се слави и обележава, поготово што су обе гајиле непријатељска осећања према аутохтоном становништву. Истина је негде у средини, пошто се значајан број банатских Румуна и Срба материјално и духовно развио управо уз импресивна достигнућа аустријске администрације, која је, на велику жалост неких савременика, поставила недостижне стандарде за оне који су је наследили.

Јавља се све већи раздор између реалног Баната и Баната из наших сећања и нечијег памћења; између онога што јесмо и онога што бисмо желели. Мањине су се исувише ослониле на већину, очекујући да их она негује и чува.

Доживљаван првобитно као неприступачан географски простор који су католички калуђери у средњем веку упоређивали са земљом смрти и заразе, Банат се у хабсбуршком периоду, уз доста мукотрпног рада и људских жртава, претворио

у успешан економско-друштвени експеримент. Мешавина више народа и религија, као и недостатак апсолутне етничке већине, довели су до успостављања крхке, али ипак функционалне политичке равнотеже.

Људи су у Банату живели у релативном миру, који је у неколико наврата ипак брутално нарушен. Мађарске трупе, предвођене Лајошем Кошутом, опселе су и бомбардовале Темишвар 1848. Било је на хиљаде мртвих. Односи Беча и мађарског становништва додатно су се погоршали после гушења Кошутовог покрета, али је пораз Аустрије у рату против Прусије довео до поновог зближавања између Аустријанаца и Мађара, које је резултирало стварањем Аустроугарске монархије 1867. Упркос значајним остварењима на скоро свим друштвено-економским плановима, агресивни процес мађаризације спроведен над осталим становницима ћесаревине (Србима, Румунима, Словацима, Хрватима, итд) довео је до многих несугласица и протеста. Примера ради, Апоњијеви закони били су упорни против вероисповедних школа на немачком, румунском, словачком и српском језику, а једини њихов циљ био је наметање мађарског језика на подручју читаве Транслејтаније (Краљевине Мађарске у оквиру Аустроугарске). Свака школа и сваки наставник, без обзира на њихов карактер и на то да ли су уживали или не државну помоћ, били су дужни да развијају и учвршћују у дејој психи приврженост мађарској отаџбини и свест о припадности мађарској нацији. Апоњијев закон је потпуно уништио аутономију осталих народа у Угарској, поготово што се тиче школства. Неколико година пре тога, 1897, био је изгласан и Банфијев закон, сходно којем су сви називи насеља требало да буду помађарени. Ово су само неколико примера како се тадашња власт опходила према представни-

цима осталих народа и народности у Аустроугарској.

После Светског рата 1914–1918. новонастале државе нису се сложиле по питању поделе неких територија бивше ћесаревине. Краљевина Румунија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца нису биле задовољне поделом Баната. Тројна Антанта је у току рата била контрадикторна у обећањима према Русији и Румунији, Румунији и Србији или Србији и Италији, тако да је после капитулације Централних сила дошло до жестоких неспоразума. Војска Краљевине Србије, коју је Антанта упутила са задатком да одржава ред на територији од Дунава до Мориша, остала је у главном граду Баната до јула 1919, односно до поновног налога Антанте да се повуче на линију границе коју су зацртале велике силе у Версају. По војничкој послушности она је тако и поступила, мада је Темишвар за Србију имао двоструки значај: као поседнути град непријатељске и поражене Аустроугарске, али и као старо упориште српске културе.

Подељен између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Румуније и Републике Мађарске, Банат је полако почео да губи своју особеност. Рођен као модеран ентитет у царевини која је, упркос извесним шовинистичким испадима, подоста улагала у регионализам, источни део Баната је после рата припао Румунији, која је, са престоницом у Букурешту, примењивала ултрацентралистички француски рецет. У таквим условима, број Румуна је у Банату почео константно да расте, а број припадника осталих народа да се смањује.

Румунски палеограф и лингвиста, Дан Унгуреану, тврди у свом есеју „Немамо хармоније за давање“ („N-avem de dat armonie“) да је ова провинција имала велику историјску срећу: пошто су их својевремено Аустријанци ослободили од Турака, банатски Румуни су у ау-

стријској владавини видели своју прилику. Швапски колонисти су дошли и убрзо се одомаћили. Чеси, Словацци, Мађари и Бугари су доведени нешто касније, као усталом и део Румуна из Олтеније. У Банату, за разлику од Ердеља, није постојало старо и утицајно племство. Као саставни део царевине, ова провинција је очувала везу са Бечом, тиме што су многи колонисти били управо Аустријанци, а не досељеници из других крајева немачког говорног подручја. Највећи банатски хероји су Флоримунд Клаудије Мерси, француско-белгијско-лоренско-луксембуршког порекла и полу-Француз – полу-Италијан Евгеније Савојски.

Хармонија се – ако уопште можемо говорити о њој – непрестано трансформисала. Долазак и одла-

зак Немаца трајао је дуги низ деценија, исто као и долазак Срба и Румуна у градове након 1918. Немци и Румуни су почели да губе вероисповедне школе после „Аусглајха“ из 1867. и нису нимало били срећни због тога. После Светског рата 1914 – 1918. Банат је како-тако запосела војска Краљевине Србије и Румуни се нису томе обрадовали; напротив, прозвали су то окупацијом. Година 1945. је била грозна по немачко становништво – део је пребегао у Немачку, део је депортован у Сибир. Њихова заједница није никад успела да се опорави после тог шока. До 1965. многи Мађари су били комунистички пропагандисти и агитатори, учествовавши у процесу колективизације земљишта и добара, да би после Чаушескуовог доласка на

власт ступио на снагу румунски национал-комунизам, који је довео до лагане, али масовне румунизације Баната. Економска криза је узроковала одлазак Немаца, док је број Мађара у Темишвару преполовљен: – 1977. године било их је 36.000, а 2015. само 15.000, закључује професор Унгуреану.

Према томе, може се рећи да је свако полетео према своме јату у извесном историјском тренутку. Мађари су се безрезервно прикључили Кошутовом националистичком покрету, румунско становништво у караш-северинској жупанији у међуратном периоду било је врло наклоњено Легионарском покрету, многе банатске Швабе су с великим ентузијазмом приступиле Вермахту и СС дивизији „Принц Ојген“, док су Срби махом били разочарани што су после Великог рата остали са ове стране границе; неки су у Другом светском рату приступили

партизанима, не толико из идеолошких, колико из националних побуда. Сви су, на крају, пропатили на свој начин. Судбина Баната!

Ипак, упркос свим недаћама, несугласицама и проблемима, Банат је дуго функционисао као Европа (не као Европска унија) у малом. Ако бисмо га, примера ради, упоредили са Босном и Херцеговином, где живе припадници једног те истог језичког корпуса, али подељени на три религије, који су у самом XX веку неколико пута међусобно заратили, може се тврдити да, уз неминовне изазове, Банат служи као пример за успостављање добрих међуетничких односа. Да ли је ова слика била реална у прошлости или је савременици помало „дотерују“, не би ли се додворили трендовима Европске уније, није толико ни битно. Свакожитије има своја претеривања, недостатке и лакуне, али важно је да људи нешто науче из сложене им

прошлости.

Данашњи мултилингвизам у Банату, у Румунији, постоји више у теорији, него у пракси и свакодневnoj употреби. Немачки језик је скоро нестао после масовног егзодуса Немаца, док се српски, бугарски и словачки све више повлаче ка периферији и користе искључиво у кругу породице или у малобројним школама где се још увек изучавају. Најфрапантнија ствар је што код Срба постоје и породице где оба родитеља имају српско порекло, а деца не знају српски језик. Мултикултуралност се, стога, чешће користи као слоган који добро звучи и лепо одзивања у данашњем европском контексту него као функционални, органски ентитет. Слично је у српском Банату, док је у Мађарској процес асимилације мањина скоро приведен крају. Оне постоје више на папиру него у збиљи. Но, да ли је кривица само до већине? Нису ли се мањине исувише ослониле на већину очекујући да их она негује и чува?

Као и у случају других историјских приповетки, и овде се, нажалост, јавља све већи раздор између реалног Баната и Баната из наших сећања и нечијег памћења; између онога што јесмо и онога што бисмо желели.

ЗАЈЕДНИЦА

НЕКОЛИКО РАЗМИШЉАЊА (И) О ЈЕЗИКУ

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
СРПСКА ГИМНАЗИЈА
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
ТЕМИШВАР

пише:

Дејан ПОПОВ

Савез Срба у Румунији

Пре две године, тачније 17. октобра 2016, на предлог Савеза Срба у Румунији и нашег тадашњег посланика, Парламент Румуније је усвојио закон бр. 177/2016, којим се званично установљава 21. новембар као Дан српског језика у Румунији. Закон предвиђа да се сваке године, приликом празновања Дана српског језика, у местима где живе припадници српске заједнице организују пригодне манифестације, те да се у наставним установама, у којима се изучава српски језик, организују културно-уметнички програми посвећени том празнику. Узалудно би било побројати манифестације посвећене Дану српског језика које су последње три године организоване (а није их било много), нити колико је наших људи – па чак и оних који од тога језика зарађују свакодневни хлеб – било присутно на дотичним манифестацијама (није ни њих било много). Прославе Дана српског језика у Темишвару памтићемо, ипак, понајвише по редовном учешћу српских ђака, као и по квалитету приказаног програма, пропратних догађања и штампаних материјала. Међутим, неминовни закључак тих (и многих других манифестација) је једноставан, немилосрдан и болан: Губимо се као народ. Губимо свој језик и свој идентитет.

Непосредно након овогодишње прославе Дана српског језика у Румунији, новинар Српске редакције Радио Темишвара упитао ме

је који су узроци губљења језика и како су, односно да ли су наше овдашње установе (односећи се првенствено на школу) одговорне за очување српског језика међу нашим живљем.

Тада сам се присетио разговора двојице Срба интелектуалаца из Темишвара (старијег и млађег) који се збио седамдесетих година прошлог века, а који ми је касније један од њих препричао. На питање, шта ваља чинити да се очува овдашње српство и све што га дефинише, старији (и искуснији) саговорник је одговорио отприлике следеће: „Стицајем околности, ми смо институционално немоћни и не верујем да било која наша установа или организација има снагу да нешто крупно учини. Међутим, као појединци још увек можемо много тога да урадимо. Да професионално будемо врло добри – па ће се прочути вест о добром Србину мајстору или инжењеру или лекару, а да у породици негујемо језик, веру, културу и да своју децу васпитамо у том смислу.“

Научно је установљено да познавање сваког додатног језика доноси појединцима значајне предности, на различитим плановима: већу „тежину“ на тржишту рада (што је у Темишвару и практично доказано), већу отвореност на друштвеним и културним приликама, повећану вештину у доношењу одлука, решавању проблема и истовременом обављању више послова.

Несумњиво је да су тада времена била таква да се и није могао замислити другачији одговор. Међутим, и данас, након скоро педесет година, упркос сасвим другим околностима, сматрам да је одговор сасвим реалан и применљив.

Стога сам у изјави за радио и нагласио да је (српска) школа веома

важан фактор у очувању нашег језичког идентитета, али да није најважнији. Заиста, у српским вртићима и српским школама деца уче и користе (претежно) српски језик, уче да читају и пишу, њихови се наставници труде (који више, који мање) да им усаде и свест о припадности српском етничком корпусу (Најсветлији пример скоријег доба је вероватно Емилија Никић, прејано преминула учитељица српског школског четвороразредног одељења школе у Фенлаку). Али, да ли је само то довољно? Не бих рекао.

Истини за вољу, тамо где српске школе уопште нема, губљење језичког и уопште националног идентитета знатно је убрзано. У то сам се могао уверити не само сагледавајући поједине овдашње средине, већ и када сам, стицајем околности, имао прилику да краће или дуже време боравим међу Србима широм Европе, као и у многим градовима Америке.

Међутим, увек сам стизао до једног те истог закључка: уколико се у породици користи језик у свакидашњем разговору и редовној комуникацији, ту су веома велике шансе да ће се језик заиста пренети и генерацијама које долазе.

Под знатно већим изазовом су, разуме се, мешовити бракови, поготово када мати није Српкиња. Ту се свакако други родитељ мора нешто више потрудити. Али, ништа није немогуће, поготово није немогуће да се са децом говори српски. Додатно, на располагању нам стоји технологија (интернет, телевизија), као и многобројне српске манифестације које се у нашој средини (још увек) организују. Уколико деца од малих ногу учествују у тим активностима, уколико гледају цртаће на српском (има их – у крајњој нужди – на претек на Јутјубу), слушају српску музику, читају српске књиге – научиће језик!

Занимљиви (боље рећи потресни)

су случајеви чисто српских бракова у којима се српски језик не само не негује, већ и систематски затире, као нешто срамотно или нижекласно! Поприличан је број „србенди“ који се ките шајкачама, тробојкама на ретровизорима и слично, а чија деца „ни да бекну“ српски... Дуго сам тражио објашњење за ову појаву и нисам успео да је нађем. Да ли је у питању помодарство?

Да ли овакви поступци оправдавају мишљење нашег не тако давно преминулог музичара и педагога из Темишвара, који је често у свом огорчењу лаконично констатовао да смо „проклета нација“? (Нисам, додуше, никада установио да ли се односио на овдашње Србе или на Србе уопште...).

Посебно је питање зашто поједини

родитељи не уписују децу у српске школе, под изговором „да се неће снаћи касније кад наставе школовање“. Уз поштовање свачије опције, лично сматрам ово као сасвим нереално, поготово када је основно образовање у питању, а био бих заиста љубопитљив да упознам некога ко је завршио српску основну школу или гимназију, па је наставио школовање на румунском и није се снашао због језика. Овакав изговор просто не стоји.

С тим у вези, научно је установљено да познавање сваког додатног језика доноси појединцима значајне предности, на различитим плановима: већу „тежину“ на тржишту рада (што је у Темишвару и практично доказано), већу отвореност ка друштвеним и културним прилика-

ма, повећану вештину у доношењу одлука, решавању проблема и истовременом обављању више послова. Уз доказане резултате у вези са бољим когнитивним способностима код људи који говоре више језика, установљено је да билингвизам (или плурилингвизам) успорава и ублажава последице старења, па чак и да се симптоми Алцхајмерове болести код дотичних особа знатно касније појављују у односу на особе које говоре само један језик.

Најзад, чувати свој језик, веру и културу никако не значи радити против интереса државе у којој живимо, већ бих се усудио да кажем да је то наша света дужност, коју су наши преци (простији и неписменији од свих нас данас) и те како испунили.

Запамтимо, дакле, да од нас све зависи.

Трг победе бр. 2, Темишвар

АКУД МЛАДОСТ ТЕМИШВАР

Традиција
која траје
од 1969. године

www.dbcsr.ro

www.mladost.ro

akudmladosttemisvar

AKUD Mladost Temisvar

AKUD Mladost Temisvar

akudmladost.temisvar@gmail.com

+40 0741 292 242 / +40 0736 428 748

